

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden

Ommen, K. van

Citation

Ommen, K. van. (2020, July 2). *'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/123225>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/123225>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/123225> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Ommen, K. van

Title: 'Tous mes livres de langues estrangeres': het oosterse legaat van Josephus Justus Scaliger in de Universiteitsbibliotheek Leiden

Issue Date: 2020-07-02

Bijlagen

Appendix A

Lijst van boeken uit Scaligers bibliotheek ca. 1593 [*Index Librorum*, BnF, MS. Dupuy 395, ff. 178recto-179 recto]

Achter de titels is, voor zover traceerbaar, de huidige signatuur opgenomen waaronder de boeken te vinden zijn in de collectie van de Universitaire Bibliotheken Leiden.

Libri arabici manuscripti	
178r°	
Novum Testamentum integrum scriptum in deserto Thebaidis egregio caractere in magno quarto oblongo.	waarschijnlijk MS Or. 217
Lectiones in Genesim caractere africano in fol.	waarschijnlijk MS Or. 215 ¹
More Hannibokim Rambam caractere Judaico fol. parvo.	waarschijnlijk MS Or. 4723
Nomocanon seu <i>praxis legalis</i> , caractere africano in magno quarto oblongo	waarschijnlijk MS Or. 221 ²
Quatuor Evangelia descripta in monte Libano in luculentissimo caractere quae sunt paraphrastae alius ab illo superiore [testamenti integri, in-4° oblongo]	waarschijnlijk MS Or. 223
Rursus quatuor Evangelia alius paraphrastis a superioribus, vetustiss[imus]. liber in 4°	waarschijnlijk MS Or. 245
Dictionarium arabicum crassum [luculentissimo] caracteris cum explicatione turcica in-8° magno aut fol[i]o. parvo	waarschijnlijk MS Or. 227
Astrologia Abdalla de sphaera, cum egregio et locupletissimo commentario caractere africano in-4°	MS Or. 238
Targum Pentateuchi anonymo caractere judaico in parvo 4°	MS Or. 236 ³
Lectionarium graecoarabicum in-4°	MS Or. 243
Evangelia secundum Lucam et Johannem cum [apicibus] vocalib[us]. est alius paraphrastis ab omnibus superioribus	MS Or. 255
Chronicon samaritanum ab excessu Mosis	MS Or. 249 ⁴

¹ R.M. Kerr, red. *Vetus Testamentum in Lugduno Batavorum: Catalogue of an Exhibition of Old Testament Manuscripts, held in the Leiden University Library* [...] 2004, Leiden, 2004, nr. 3.

² Raphelengius had in zijn bibliotheek ook een *Nomocanon* of *Corpus juris tam civilis quam canonici*: een verzameling van Mohammedaanse wetten, die zowel bestaat uit elementen van het burgerlijk recht en het kanonieke recht.

³ Kerr, *Vetus Testamentum*. 2004, Leiden, 2004, nr. 8. Erpenius maakte van dit manuscript gebruik voor zijn gedrukte editie van de *Pentateuch* (Leiden, 1622).

ducatu Josuae ad tempora Antonitorum	
Apocalypsis manu Ignatii Patriarchae descripta est aliud paraphrastis ab eo qui totum novum testamentum converit	MS Or. 252
Alcoranum elegantissimo caractere in-8° parvo	MS Or. 258
Alcoranum turcico caractere	waarschijnlijk MS Or. 261 ⁵
Psalterium ⁶	Onbekend
Liturgiae tres Ignatii, Cyrilli, Gregorii, cum interpretatione Ægyptiaca e regione	MS Or. 253
Libellus Samaritanus in quo breve chronicon ab Adam ad annum Christi 1584. Item typus anni samaritani communiter anno 1584	MS Or. 773 ⁷
Commentarius in 4 Evangelia ex Chrysostomi excerptis	MS Or. 245
178v°	
Duae Epistolae longissimae Justæ [instar?] duorum librorum Ignatii Patriarchæ ad Josef Scaligerum ⁸	Onbekend
Multi libri ac taeniae precum Mahommedicarum	waarschijnlijk MS Or. 232; 233, 239, 241]
Kalendarium Elkupti	MS Or. 262 ⁹

⁴ Het zogenaamde *Liber Joshua* ('Boek van Joshua') dat Scaliger ontving van de Samaritanen in Caïro. Zie: Kerr, red. *Vetus Testamentum*. 2004, Leiden, 2004, nr. 5. De tekst is uitgegeven door T.W.J. Juynboll, *Chronicon Samaritanum, Arabice conscriptum, cui titulus est Liber Josuae*. Leiden 1848.

⁵ Dit handschriftje is getuige een inscriptie gedateerd 1603 op een van de schutbladen afkomstig uit de bibliotheek van Helias Putschius (1580-1606). In de bibliotheekcatalogus 1612 omschreven in de sectie *Libri Arabici In octavo* als *Alcoranum caractere Turcic*. Cf. J. Schmidt, *Catalogue of Turkish manuscripts* Vol. 1. Leiden 2000, pp. 39-42.

⁶ In de bibliotheekcatalogus 1612 omschreven in de sectie *Libri Arabici In octavo* als *Psalterium cum Canticis manuscriptum*.

⁷ In *Correspondence* 1581 09 04 informeerde Scaliger bij Claude Dupuy 'de recouvrer des Samaritains leur computus et la maniere qu'ils usent en leurs mois lunaires, car ils ne sont pas du tout semblables aux juifz.' Scaliger kocht dit handschrift in 1584 en verwerkte delen ervan in zijn tweede uitgave van *De emendatione temporum*. In de brief gaf Scaliger tevens aan dat hij al een aantal boeken in het Samaritaans bezat. Scaliger ontving, nadat hij per brief bij l'abbé Pierre del Bene (UBL MS Or. 6882) in 1589 naar boeken en historische feiten over de Samaritanen had geïnformeerd, uiteindelijk rond 1590 drie manuscripten van de Samaritanen uit Caïro, waaronder het *Liber Joshua*. De twee kalenders zijn onvindbaar in de collectie van de UBL.

⁸ Twee uitzonderlijk lange brieven van de Syrische Jacobitische patriarch Ignatius Na'amtallah aan Scaliger, die Scaliger verwerkte in zijn *De emendatione temporum* van 1583. Volgens de bibliotheekcatalogus 1612 waren daarbij ook een *Kalendarium Turco-Persico* en twee *Kalendaria Elkupti & Antiochenum* gevoegd. Zie: Grafton, *Defenders of the Text*. 1991, p. 128. Deze stukken zijn niet meer in de UBL.

⁹ Het manuscript bevat een traktaat over de berekening van kalenders. Scaliger was oorspronkelijk van plan het traktaat als een zelfstandige editie te publiceren, aanvankelijk bij Patisson in Parijs. Toen Scaliger dat te lang duurde onderzocht hij de mogelijkheid om het te laten uitgegeven in Genève, samen met een aantal andere teksten: zie *Correspondence* 1580 02 15 aan Dupuy. Hij nam uiteindelijk een gedeelte van het manuscript in facsimile over in *Opus novum de emendatione temporum in VIII libros tributum* (1583 pp. 324-337; zie ook

Thesaurus opulentissimus linguæ arabicæ complectens plusquam xxiii millia vocum a Josepho Scaligero digestus	waarschijnlijk MS Or. 212
Libri Hebræi et alii scripti	
Lexicon persicoturcicum luculentissimum volumen in 4 ^o	MS Or. 227
Kalendarium syriacum ecclesiæ antiochensis ¹⁰	MS Or. 4735
Apocalypsis syriaca	
Psalterium Aethiopicum cum precibus, id est breviarium Abyssinum	MS Or. 4734 ¹¹
Ingens volumen commentariorum D.R. Salomonis in Biblia ubi multa sunt quæ aliter vulgo edita	MS Or. 4718
Baal Aruch integrum ¹² , ante CC aut CCC annos scriptum, nam vulgo editum est castratum una cum egregio Dictionario Hebraico Anonymi. Ingens et crassum volumen	MS Or. 4722
Liber Helitiorti [?] Ingens et luculentum volumen	MS Or. 4719
Duo ingentia volumina Talmud Hierosalami ante CC annos scripta	MS Or. 4720
Rabbi Mose bar Gaio di Riete discursi de Philosophia liber Italicus vetus, caractere Judaico	MS Or. 4727:1
Meditationes excellentissimi Kalonymi filii Kalonymi. Scribebat anno Judaico 5083, Christi 1323	MS Or. 4727:2
Epistola longissima magistri Bonet Benioris Avenionensis ad amicum de abiurando Judaismo, apologetica pro christianissimo (sic!) adversus Judæos. Scribebat Papa Avenione sedente	Olim MS Or. 4727

Grafton, *Scaliger* II, 1993, p. 90). Het traktaat over deze *Computus* wordt vermeld in verschillende brieven: *Correspondence* 1579 12 09, 1580 01 04, 1580 02 15 aan Claude Dupuy en 1581 09 04 aan F. Chrestien. De volgende opmerking is opgenomen in de *Scaligerana*: 'Nemo Christianus potest de illis ita bene loqui ut ego, quia illorum computum Aethiopicum dedi; repperunt post, Breviarium aliquod. Curavi fundi litteras Samaritanas [et] Aethiopicas pro meo libro De emendatione temporum' (*Secunda Scaligerana*, 1740, pp. 174-175, s. v. 'Abyssinorum').

¹⁰ Mogelijk het *Kalendarium* dat Scaliger ontving van patriarch Ignatius Na'matallah, en dat nu niet meer aanwezig is in de collectie van de Universiteitsbibliotheek Leiden?

¹¹ Dit gebedenboek is mogelijk het manuscript 'en langue indienne' waarnaar Scaliger informeerde bij Pithou in *Correspondence* 1578 06 02. Zie: Kerr, *Vetus Testamentum*. 2004, nr. 6.

¹² Nathan ben Yechiel van Rome, *Sefer Aruch* dat ook *Lexicon Talmudico-Rabbinico-Chaldaicum* werd genoemd. [UBL 838 A 15 en 838 A 14; zie Catalogus Venetië 1531-1532 of Pesaro 1517].

Rabbi Levi Egregii philosophi de meteoris. In-4 ^o oblongo	MS Or. 4726
Liber medicinæ anonymi. In-4o.	MS Or. 4728 of MS Or. 4732
Alius Liber Medicinæ Anonymi. In 4 ^o	MS Or. 4728 of MS Or. 4732
Commentarius brevis Aben Ezræ in Daniëlem qui nihil habet commune cum eo qui editus est.	MS Or. 4730:1
Excerpta ex Rituali de funerationibus et exequiis	MS Or. 4730:2
f. 179r ^o	
Liber Animæ, aliter Liber Ponderis	MS Or. 4730:5
Secreta nominum Merkaba R. Ismaelis	MS Or. 4730:9
Visio Rotarum. Ita vocatur sphæra Johannis de Sacrobosco conversa in Hebraismum a R. Salomone filio R. Abraham Abigedor bononiensi, ante annos CC	MS Or. 4730:11
Aben Ezra Initium Sapientiæ de Astrologia Iudiciaria	MS Or. 4731:1
Eiusdem liber luminum. Liber astrologicus	MS Or. 4731:2
Eiusdem de mundo. Alius liber Astrologicus	MS Or. 4731:3
Albumasar de electionibus	MS Or. 4731:4
Centiloquium Ptolemæi cum commentario Abugafar arabis non autem Halii, ut est excusum: quæ editio in multis differt ab Hebræica	MS Or. 4731:5
Tekuïn. Id est Ephemeris	MS Or. 4731:6
Categoriæ Ar(istote)lis cum Egregio commentario Rabbi Levi ben Gersom	MS Or. 4729
Lectionarium Rutenicum sive Moschoviticum	Olim MS Or. 267? ¹³
Hi[c] libri Extant manuscripti in Biblioth. Jos. Scal. Cu[m] plurimis excusis quidam sed quo raro inveniantur in omnibus linguis	

¹³ Een ander manuscript van een *Lectionarium* afkomstig uit Moskou werd gestuurd aan Scaliger door Theobaldus Meuschius uit Salzburg. *Correspondence* 1602 04 02 van Meuschius en 1602 06 09 aan Meuschius. Het zou hier ook kunnen gaan om het *Lectionarium Lingua & caractere Slavonicis. 8°. Venet. [15]81*, dat in de Veilingcatalogus 1609 staat beschreven op pagina 50.

Appendix B

Door Janus Dousa in augustus 1594 opgestelde lijst met de *Libri Haebraici, Chaldaici et Arabici* uit de bibliotheek van het Hof van Holland. [UBL AC 1 101, ff. 30recto-32recto]

Duo volumina Bibliorum cum eorum Rabbiniis Haebraicae	840 A 13-14 ¹⁴
Talmud 9. voluminibus distinctis	UBL 201523 A 1-9 ¹⁵
Petrus Galatinum explosor Talmud Judaeorum	UBL 612 A 8 ¹⁶
Hebraica Biblia cum Latina interpretatione sebastiani Munsteri in duos Tomus divisa, quis è Rabinorum commentariis sectae annotationes adiectae sunt. Bas. Anno [15]35	UBL 516 A 1 ¹⁷
Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum, et Chaldeum cum trib. Latinus interpretationibus et Glossis ¹⁸	
Psalterium 4. Linguarum, Haebreum, Graecum, Chaldaicum, Latinum	UBL 754 B 8 ¹⁹
Haebraeus Rabmus, cum premittitur Liber symphoriani Campegij de Monarchia Galiorum ²⁰	
Duo opuscula Haebraea, quis premittitur Guido Papa super Decretales et Codice ²¹	
Dictionarium trilingue Graecum, Hebraeum	UBL 873 A 4:1 ²²

¹⁴ *Biblia hebraica. Cum utraque Masora, Targum Onkelosi et Hierosolym. In Pentateuchum, ceterisque Rabbiorum commentariis, curante R. Jac. Ben Chajim.* Venetië, Daniel Bomberg 1524-1526.

¹⁵ Deze editie van de *Talmud Babylonicum cum commentariis Mos. Maimonidis, Raschi et Tosafot* [...], Venetië Daniel Bomberg 1520-1530 is in 1843 als duplicaat verkocht omdat er ook een ander exemplaar van deze Talmoed uit de collectie van Warner in de bibliotheek aanwezig was.

¹⁶ *Opus de arcanis catholicae veritatis, contra Judaeorum nostrae tempestatis perfidiam, ex Talmud aliisque hebraicis libris nuper excerptum.* Ortona, Hier. Soncinius 1518.

¹⁷ Mogelijk het exemplaar *Hebraica Biblia Latina planeque nova. Seb. Munsteri translatione* [...] *adjectis insuper e Rabinorum commentariis annotationibus* [...]. Bazel ex. off. Bebeliana impend. Mich. Isingrinii et Henr. Petri, 1534-1535.

¹⁸ Dit exemplaar is in 1843 als duplicaat verkocht en bracht twee gulden op. Het exemplaar uit de collectie van Scaliger bleef wel voor de bibliotheek behouden.

¹⁹ J. Potken, *Psalterium in quatuor linguis: Hebraea Graeca Chaldaea Latina.* Impressum Coloniae, Johannes Soter, alias Heyl 1518.

²⁰ Een mij onbekend boek van Benedictus Curtius Symphorien Champier.

²¹ Twee boeken in het Hebreeuws gebaseerd op twee publicaties van de Franse jurist Guy de La Pape (1402-1487): *Guido pape super Decretales. Lectura singularis [et] aurea domini Guidonis Pape co[n]sulis dalphi[n]alis super Decretales in qua singulares et aute[n]tice materie exancla[n]tur* [...]. Lyon, Symonis Vincentius & Anthonii du Ry 1517 en G. Papa, *Lectura subtilis et aurea* [...] *super Codice.* Lyon, Johannes Marion. 1517. Deze Hebreeuwse boeken zijn niet in de UBL opgenomen.

²² Dit exemplaar is niet meer aanwezig en vervangen door *Silus Iesonot* of *Dictionarium trilingue, in quo scilicet Latinis vocabulis in ordinem alphabeticum digestis, respondent Graeca & Hebraica* [...]. Bazel, Henricum Petri [1562].

et Chaldaeum authore Sebastiano Munstero	
Dictionarium Chaldaeum Authore Sebastiano Munstero in 4t°	UBL 874 D 15 ²³
Dictionarium Hebraeum Auth. sebast. Munstero in 8°	UBL 875 D 18 ²⁴
Grammatica Chaldaea Authore sebast. Munstero cum Calendario Hebraico per eundem authorem	
Grammatica Hebraea Johannis Reuchlini ²⁵	
Grammatica Hebraea Abrahae de Balmis cum Latina interpretatione	UBL 837 C 7 ²⁶
Grammatica Hebraea Eliae Levitae cum alijs quibusdam eisdem authoris in 8°	
De accentibus et orthographia Linguae Hebraice authore Joanne Reuchlino quib. Praemittitur Pyrrhus Anglebermius in Libros & Codices	UBL 873 C 20 ²⁷
Dictionarium Hebraicum ex Rabinis eorum collectum in 8°	UBL 875 D 18 ²⁸
Hebraicae Grammatices compendium authore Mattheo Aurigalio ²⁹	
Tabula in Grammaticen Hebraicam Nicolai Cleonardi cui praemittitur Thomas Linacer de Emendata Structura cum alijs quibusdam ³⁰	
Volumen Bibliorum Hebraeum	

²³ Dit exemplaar van Sebastian Münster, *Dictionarium Chaldaicum, ex Baal Aruch et Chál. bibliis atque Hebraeorum Peruschim* [...]. Bazel, [Johann Froben] 1527 is mogelijk vervangen door het exemplaar uit Scaligers bibliotheek.

²⁴ Sebastian Münster, *Maqrē dardeqē of Dictionarium Hebraicum ex rabbinorum commentarijs collectum, adiectis ijs Chaldaicis vocabulis quorum in biblijs est usus* [...]. Bazel, Johann Froben 1525.

²⁵ Johannes Reuchlin, *De rudimentis Hebraicis* [...]. Pforzheim 1506. [Exemplaar uit het legaat van Scaliger UBL 874 B 6; zie Catalogus Pforzheim 1506].

²⁶ *Miqneh Avram of Peculivm Abrae. Grammatica Hebraea una cum Latíno. Nuper edita per Abraham de Balmis.* Venetië, Daniel Bomberg 1523.

²⁷ Joh. Reuchlin, *De accentibus, et orthographia linguae Hebraicae. Libri tres.* [Hagenae], [Thomae Anshelmi Badensis 1518]; het bijgebonden werk van Jean Pyrrhus d'Anglebermes is niet te identificeren.

²⁸ Waarschijnlijk een exemplaar van *Miqre dardeqe of Dictionarium Hebraicum ex Rabbinorum commentarijs collectum, adiectis ijs Chaldaicis uocabulis quorum in biblijs est usus.* Bazel, Johann Froben 1525.

²⁹ Het boek van Matthaeus Goldhahn, *Compendium Hebraeae Grammatices* (1523) geeft een korte schets van de Hebreeuwse taal. VD 16 G 2550. Het boek is niet in de collectie van de Universiteitsbibliotheek Leiden terechtgekomen.

³⁰ Nicolas Clenard, *Luah ha-diqluq of Tabula in grammaticen Hebream.* Parijs, Christian Wechel 1533 en Thomas Linacer, *Rudimenta grammatices Thomae Linacri, ex anglico sermone in latinum versa. Interprete Georgio Buchanano* [...]. Parijs, R. Stephani 1536. Dit exemplaar is niet overgebracht naar de Universiteitsbibliotheek Leiden.

Haebraeorum Institutionum lib. 4 quib. Praemittuntur authores octo cum commentario	UBL 837 D 17 en 873 D 15:1 ³¹
Agatij Guidaceij de Laudis. Psalmorum Liber cui postponitur Liber de Marco Aurelio Hispanicè in 4 ^o ³²	
Decalogus Praeceptorum divinorum cum comment Rabbi Aben Ezra et Latina versione sebast. Munsteri in 8 ^o	UBL 877 G 5 ³³
Joh. Reuchlini interpretatio in Psalmos Paenitentiales Hebraic. In 8 ^o ³⁴	

³¹ Sante Pagnini, *Hebraicarum institutionum libri IV ex rabbi David Kimchi*. Lyon 1526. Het exemplaar is mogelijk vervangen door twee exemplaren van het boek uit 1549 uit de collectie van Scaliger.

³² Mogelijk een exemplaar van Agatius Guidacerius, *De laudibus, & materia Psalmorum. Et in primum psalmum, secundum veritatem hebraicam expositio*. [Parijs, P. Vidovae 1529] & Antonio de Guevara, *Libro Aureo de Marco Aurelio, Emperador, eloquentissimo Orador en el qual contienen muchas cosas hasta aqui en ninguno otro impressas*. Estampado en la ynclita ciudad de Venecia, Juan Batista Pedrezano 1532. Dit exemplaar is niet naar de Universiteitsbibliotheek Leiden overgebracht.

³³ *Decalogus. Cum commentariolo Rabbi Aben Ezra, et Latina versione Sebastiani Munsteri* [...]. Bazel, Johann Froben 1527.

³⁴ Johannis Reuchlin, *In septem psalmos poenitentiales hebraicos interpretatio de uerbo ad uerbum* [...]. Wittenberg, Joseph Klug 1529. Dit exemplaar is niet naar de Universiteitsbibliotheek Leiden overgebracht.

Appendix C

De lijst van oosterse boeken en handschriften uit Scaligers bibliotheek samengesteld door Bonaventura Vulcanius³⁵

CATALOGUS Librorum qui hodie conservantur à Josepho Scaligero

IMPRESSA rara.

[Col. I]	Signaturen UBL
Zohar	UBL 875 B 1
Totum Talmud	UBL 875 A 1-8
Totus Avicenna Hebr.	UBL 855 A 5-6
Targum Arab. R. Saadia in Pentateuch	UBL 839 A 7
Targum Persic. in Pentateuch.	UBL 839 A 7; het tweede exemplaar gedrukt te Constantinopel in 1551 werd afgestoten
Liber Mebih Cusar. Luculentum opus.	mogelijk UBL 1371 D 22:1
Proverbia antiqua, versibus instar	UBL 1371 D 22:2
Apologorum Aesopi, cum figures. Liber egregius.	UBL 854 F 18
Gramm[atic] ^a R. Mose Kimchi.	mogelijk UBL 874 B 5
Proverbia sive dicta moralium quaest.	mogelijk UBL 502 G 12:2
Jad R. Mose ben Maimon duo immania volumina utilissima, instar Talmud.	UBL 854 A 6-7
Via vitae R. Jacob F(iili). Aser instar doctrinae	UBL 874 A 15
Talmud, ubi continentur Ritus Judaici.	UBL 854 A 15
Praeterea in Legibus plus q(uam). XX interpretes Tanchuma Saphir Siphra, Mechita, & multa eiusmodi	UBL 874 B 15
Biblia magna Venetiis excusa cum comment.	UBL 515 A 12-15
Multi praeterea alii Hebraici scriptores a nobis Mirabelli relict, quorum nunc no[m]i[n]a non succurrunt.	mogelijk UBL 854 C 38
Ep[ist]ol[ae] duae Ignatii patriarchae Antiocheni ad nos, instar duorum librorum Arabicè manu ipsius Patriarchae. ³⁶	
Kalendarium Elkuph Arab., MS.	MS Or. 262
Kalendarium Antiochenum Syriace, MS. ³⁷	

³⁵ UBL VUL 108, pars 5, verso. De manuscripten op de versozijde van deze lijst zijn hier buiten beschouwing gelaten. De gegevens over de manuscripten, inclusief de signaturen, zijn opgenomen in Van der Heide, *Hebrew Manuscripts*. 1977, pp. 21-23. In dat overzicht is overigens ook een gedrukt boek opgenomen, namelijk de *Catechismus Jesuitarum lingua Malabar, Goae impressus in India*.

³⁶ Dit zijn twee uitgebreide brieven van de Syrische Jacobitische patriarch Ignatius Na'matallah aan Scaliger betreffende de oosterse computus en de Syrische kalender. Zie: G. Levi della Vida, 'Documenti intorno alle relazioni delle chiese orientali con la S. Sede durante il pontificato di Gregorio XIII; in: *Studi e testi* 142 (1948), pp. 22-25.

Diurnale, Sive Euchologium Maronitarum Arabicè, charactero Syriaco.	UBL 876 C 6
Horae matutinae Arab.	UBL 876 G 27
Preces Maronitarum Syriacè & Arab. charactero Syriaco.	UBL 874 D 17:2 en mogelijk UBL 864 D 18:2
Duo Nova Testamenta Aethiopica.	UBL 500 E 20
Quinque Volumina Psalmorum Aethiopica, Quorum unum manu Petri Comis Aethiopis notatum est, & multis appendicibus auctum.	UBL 877 D 37 en UBL 837 D 38
Psalterium Armeniacum.	UBL 876 G 31 ³⁸
Quaedam Veterum Patrum, lingua Veteri Dalmatica, charactero Dalmatico.	mogelijk UBL 1370 G 21
Psalmi Poenitentialis linguâ Illyricâ, charactero Serviano	mogelijk MS SCA 24B
Correctio anni Gregoriana, Armeniacè. ³⁹	
[col. II]	
Kalendarium Turcicum, MS.	
Duo libri Canonis Avicennae Arab.	UBL 878 A 4
Euclidis lib. IX. Arab.	UBL 845 A 9
Duae Grammaticae Arabicæ. Libri duo Caphiæ, sive grammatica. Romæ Arabici quarto 12	UBL 839 C 25
Liber Theologiae Mahomedicae, MS. Arabicè, cum apicibus vocalibus.	mogelijk MS Or. 228
Mappa Annorum Judaicorum ab anno 5335 ad annum 5374. ⁴⁰	
Euchologium Judaicum.	UBL 1370 E 33
C. Marii Plotii Sacerdotis de versibus cum exemplis Graecis. Liber instar Hephaestionis descriptus ex Bibliothecae Cuiacii.	MS SCA 37
Priscianus collatus cum integro Prisciano Puteani, in quo Graeca expressa sunt o[mn]ia. Est in Bibliotheca Cuiacii; neque possumus (?) recup[er]are, cum aliis MSS. quos com[mmen]daveram Cuiacio.	

³⁷ Mogelijk het *Kalendarium* dat Scaliger eveneens ontving van Ignatius Na'matallah, dat nu niet meer aanwezig is in de collectie van de UBL.

³⁸ Het exemplaar van het Armeense Psalter van Scaliger is als doublet verkocht en berust nu in de Koninklijke Bibliotheek van Kopenhagen. Met dank aan Anna Maria Mattaar die mij op dit exemplaar attent maakte.

³⁹ Mogelijk een exemplaar van de *Tomar Grigorieann havitenakan* [*Kalendarium Gregorianum perpetuum* of Eeuwigdurende Gregoriaanse kalender]. Rome, Yovhannes Terznc'i en Sult'ansah T'oxat'ec'i, gedrukt door Dominicus Basa in 1584. Het betreft een publicatie over de hervorming van de kalender bekrachtigd met de bul *Inter gravissimas* van paus Gregorius XIII (gedateerd 24 februari 1581 en afgekondigd op 1 maart 1582). Zie *Catalogus Rome 1584-2*.

⁴⁰ Waarschijnlijk een overzicht van een Joodse kroniek over de christelijke jaren 1574-1613.

Liber Cosmographiæ Arabicus in climatam et climatum partes divisus. Opus utilissimum, si Latinè factum esset.	UBL 842 D 12
[Handtekening Vulcanius]	

Appendix D

Lijst van Arabische boeken in Scaligers bibliotheek, 1608 [in: *Correspondence* 1608 03 22 aan Ubertus]

<i>More hannevuchin</i> , Arabice a Rabbi Mose ben Maimon conscriptus litera Iudaica, nondum editus, cuius Hebraicam quoque interpretationem habemus. Liber plenus bonae frugis, abstrusae eruditionis, et theologis Christianis apprime necessarius.	UBL 877 B 11 ⁴¹
<i>Novum Testamentum</i> integrum, luculenta litera, in Thebaidos deserto conscriptum.	MS Or. 217 ⁴²
Tres Evangeliorum paraphrases diversae.	Mogelijk MS Or. 214 ⁴³
<i>Apocalypsis</i> , alia ab illa superioris <i>Novi Testamenti</i>	MS Or. 252
Pentateuchum Arabicum Rabbi Sahadia Gaon, cum eiusdem Persica interpretatione.	UBL 839 A 7 ⁴⁴
<i>Pentateuchon</i> aliud manu scriptum, alio paraphraste anonymo, cuius dictio valde a superiore diversa, caractere Iudaico.	MS Or. 236
<i>Pentateuchum</i> Christianum Arabicum, in Africa aut Hispania conscriptum, caractere Mauritano, vetustissimum, optimae notae, sed lacerum.	MS Or. 215
Avisena: Euclides. ⁴⁵	UBL 878 A 4 en 845 A 9
Lexicon Raphelengianum Latino-Arabicum. Character Latinus est Longobardicus, ut falso vulgus vocat; Arabicus, Mauritanus, elegantissimus. Optimus liber, ex quo non solum multa hausi quae ad Arabismum, sed etiam quae ad sermonis Latini cognitionem pertinent. Dolendum integrum non extare, et absque me fuisset, qui folia lacera conglutavi et fragmenta omnia collegi,	MS Or. 231 ⁴⁶

⁴¹ Zie: *Catalogus Venetië* ante a. 1480.

⁴² Dit manuscript vormde de basis voor de uitgave van Thomas Erpenius, *Novum D.N. Jesu Christi Testamentum arabice ex Bibliotheca Leidensi*. Leiden 1616. Zie: Hamilton, *Nam tirones sumus*. 1989, p. 569.

⁴³ Dit handschrift bevat o.a. de Evangelien van Mattheus en Marcus. Zie: Hamilton, *Nam tirones sumus*. 1989, p. 569 en 587.

⁴⁴ Zie: *Catalogus Constantinopel* 1546.

⁴⁵ De Medicea uitgaven van Avicenna en Euclides in Arabische vertaling. [UBL 878 A 4 en 845 A 9; zie *Catalogus Rome* 1593: 2 en *Rome* 1594].

⁴⁶ Dit elfde-eeuwse manuscript ooit door Postel in Venetië gekocht, schonk hij aan Masius. Die gaf het weer aan Raphelengius die het geraadpleegde voor de samenstelling van zijn *Lexicon Arabicum*. Na zijn dood kwam het *vocabularium* in handen van Scaliger. Zie: P.Sj. van Koningsveld, *The Latin-Arabic glossary of the Leiden University library. A contribution to the study of Mozarabic manuscripts and literature*. Leiden 1976.

iamdudum fere totus periisset.	
Diurnale Maronitarum, caractere Syriaco.	MS Or. 4734
Horologium, hoc est, horae matutinae.	MS Or. 262 ⁴⁷
Preces Christianae, et quaedam beati Ephrem Syri, caractere Syriaco, cum interpretatione Syriaca.	Mogelijk UBL 874 D 17 ⁴⁸
Dictionarium Granatense Hispano-Arabicum.	UBL 877 D 11 ⁴⁹
Alcoran, omnium librorum quos videre memini, elegantissime scriptus.	Mogelijk MS Or. 228
Astrologia Muhammedis Tuniciensis, cum commentario. Optimus liber quem fortasse, si vita suppetat, Latine reddemus. Scriptus est caractere Mauritanico.	Mogelijk MS Or. 234
Lexicon Syro-Arabicon, ex lexico Bar Ali Syro, et alio anonymo, tineis corroso, a nobis concinnatum et manu nostra descriptum.	MS Or. 213 ⁵⁰
Psalterium Nebiense.	UBL 1368 C 2 ⁵¹
Psalterium aliud, alio paraphraste, calamo exaratum. Aliud ex Syriaco inter lineas Syriaci, quod non ex LXX interpretibus Graecis, sed ex Hebraico interpretatum est.	MS Or. 225
Liturgiae tres Elkupti, ex quo exemplari Marcus Velser curavit eas Romae ab alumnis Maronitis Collegii Gregoriani Latine verti. In quo munere quantum erraverint, Velsero ipsi per literas indicavimus ⁵²	
Colloquium duorum Mussulmanorum ex Mecha redeuntium de nugis Alcorani, liber elegans.	UBL 877 G 1 ⁵³
Chronicon Samaritarum, ab excessu Mosis ad tempora Antoninorum Augustorum, caractere Samaritano.	MS Or. 249 ⁵⁴
Nomocanon, sive liber civilium legum, in folio, caractere Mauritano, accurato et luculento.	Mogelijk MS Or. 221
Geographia per septem Ptolomaei climata.	UBL 842 D 12 ⁵⁵

⁴⁷ Mogelijk gaat het hier om een gedrukt boek: UBL 876 G 30; zie Catalogus Rome 1584.

⁴⁸ Zie Catalogus Antwerpen 1572: 3.

⁴⁹ P. de Alcalá, *Vocabulista aravigo en letra castellana*. Granada, Juan Varela de Salamanca 1505.

⁵⁰ Scaliger vervaardigde deze kopie op basis van een manuscript uit de verzameling van Johan Boreel.

⁵¹ Zie Catalogus Genua 1516.

⁵² *Correspondence* 1603 04 23 en 1604 01 21 van Welser. Dit manuscript is niet meer in de collectie van de UBL.

⁵³ Zie Catalogus Rome 1579. Dit is de versie in Arabisch schrift.

⁵⁴ Dit manuscript werd door T.W.J. Juynboll uitgegeven: *Chronicon Samaritanum, Arabice conscriptum, cui titulus est Liber Josuae*. Leiden 1848.

⁵⁵ Zie: Catalogus Rome 1592: 4.

Lectionarium vetustissimum Arabum Christianorum. Arabica sunt, sine punctis diacriticis. Graecus textus e regione appositus ex Prophetis et Novo Testamento, litera quadrata, quam capitalem vulgus vocat. Quod est argumentum vetustatis non infimae. Quia puncta diacritica absunt, quae literas similes, sed potestate diversas, a se discernunt, ut ف et ق. ت et ن propterea non nisi a peritis linguae legi possunt.	MS Or. 243⁵⁶
Florilegium ex Chrysostomi <i>Homiliis in quatuor Evangelistas</i>, sine punctis diacriticis. Quorum commentariorum lectio eo operosior quam superioris libri, quod in Lectionario adiuvamur interpretatione Graeca e regione apposita; hic vero divinandum semper fuit, antequam sententiam assequi nobis contigerit.	MS Or. 245

⁵⁶ De Jonge, 'Joseph Scaliger's Greek-Arabic Lectionary'. 1975, pp. 143-172.

